

SIS PROPOSTES PER A LA MILLORA DE LA GESTIÓ DELS FLUXOS MIGRATORIS A LA MEDITERRÀNIA

RAMON SANAHUJA I VÉLEZ

Exresponsable d'immigració de l'Ajuntament de Barcelona

CARACTERÍSTIQUES I REPTES DELS MOVIMENTS MIGRATORIS

Històricament, la Mediterrània ha estat testimoni de múltiples migracions, com s'ha pogut veure en moltes de les ponències presentades en les jornades Les Ciutats Mediterrànies: Mobilitat i Desplaçaments de Persones, organitzades per l'Institut d'Estudis Catalans. Es van produir migracions en el passat, actualment es continuen produint importants fluxos de mobilitat i en el futur també seguirà havent-hi desplaçaments de persones a l'àrea mediterrània. De fet, la història de la humanitat és la història de les migracions. Des que l'ésser humà es considera com a tal, la seva història és la història de les seves migracions des de l'est d'Àfrica cap a la península Aràbiga i posteriorment a Àsia i a Europa. Per tant, el fet migratori és consubstancial a la naturalesa humana: s'ha produït, es produeix i es produirà per diferents raons.

Segons les Nacions Unides el nombre d'immigrants en el món és d'uns 272 milions de persones (2017). D'altra banda, ACNUR (Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats) xifra en uns 70 milions les persones desplaçades per conflictes, de les quals 25 milions són refugiats i 41,3 milions són persones desplaçades internes. Europa no és pas el principal destinatari dels refugiats. Segons ACNUR, Síria, Afganistan i Sudan del Sud són els tres països amb més desplaçats sota protecció de la mateixa ACNUR.

Així doncs, una primera característica és que els moviments migratoris a la Mediterrània són inevitables.

Una segona característica és que el fet migratori també és conseqüència dels processos d'urbanització. La majoria de la població migrant al món viu en ciutats i en àrees metropolitanes. El creixement de les ciutats no s'entén sense l'arribada de migrants, primer des dels àmbits rurals als urbans (actualment a la Xina o Àfrica estan encara en aquesta fase) i, posteriorment, d'altres regions o parts del món més llunyanes. El creixement de la ciutat de Barcelona i de tota l'àrea metropolitana no s'entendria sense migració. En una ciutat com Barcelona, amb una àrea metropolitana dinàmica i amb aeroports internacionals, hi ha constantment arribades i sortides de migrants. Barcelona i Catalunya són una plataforma d'arribada de persones que

potser, posteriorment, acaben assentant-se aquí o bé en altres territoris d'Espanya, Catalunya o Europa.

Els debats sobre migració a Europa se solen centrar en aspectes com el control de les fronteres i qui té dret a entrar a Europa i com hi ha d'entrar. És un debat relacionat amb la sobirania dels estats. Certament, els moviments migratoris traspassen fronteres nacionals, però a la pràctica tenen implicacions molt locals, perquè les persones acaben vivint en espais molt concrets: els municipis, les ciutats.

Sovint les migracions són de ciutat a ciutat, de Cochabamba a Barcelona o de Guayaquil a Barcelona més que no pas de Bolívia a Espanya o d'Equador a Catalunya. Les cadenes migratòries porten aquest tipus de relacions transnacionals. La principal motivació d'aquests moviments és l'econòmica: d'una banda, les ciutats d'acollida requereixen força de treball; de l'altra, les ciutats emissores tenen altes taxes d'atur i moltes persones disposades a treballar.

En relació amb els moviments migratoris, cal ser conscients dels impactes locals que impliquen. Cal preguntar-se: on viuran els migrants i refugiats? A quines escoles portaran els seus fills? Si es posen malalts, a quina atenció mèdica tindran dret? En quin barri viuran? Els caps de setmana, de quin oci gaudiran? Les preguntes amb implicacions locals són moltes i van molt més enllà de considerar els migrants únicament com a mera força de treball. Potser per donar solució a la situació econòmica es *volien treballadors* però la realitat és que *van arribar persones* i amb aquesta mirada més complexa és com s'ha de tractar la nova situació.

De què parlem quan parlem d'immigració? Quina administració és responsable dels temes de migracions? Gran part del debat se sol centrar en el tema de la gestió de fluxos, del control de fronteres, de determinar qui entra i qui surt, tots aquests temes són competència de l'Estat. És l'Estat qui regula el règim jurídic dels estrangers (Llei d'estrangeria), com es pot sol·licitar l'asil o com s'accedeix a la nacionalitat. Per una altra banda, els temes d'integració, accés a serveis bàsics, convivència, sentit de pertinença, interculturalitat, són competència de l'àmbit local. En canvi, l'accés a serveis com l'educació i la salut són competència de l'àmbit regional. Veiem, doncs, que hi ha molts nivells de administració implicats, tot plegat fa que sigui una realitat que cal gestionar des d'una *governança multinivell*.

Malgrat l'existència d'un marc regulador en l'àmbit estatal i europeu, les grans dificultats i els impediments burocràtics i administratius fan pràcticament impossible aconseguir immigrar legalment a l'Estat espanyol. La realitat més freqüent és que la immensa majoria de les persones en el moment d'arribar a l'Estat espanyol es troba en situació administrativa irregular. Sovint s'entra a l'espai Schengen amb un visat de turista, però aquest, al cap d'un temps, caduca, i la persona esdevé irregular. Aquesta situació és similar a molts països d'Europa. Els estats fan lleis molt restrictives, però els migrants arriben de totes maneres. A l'Estat espanyol no es planifiquen les necessitats laborals i econòmiques, ni es preveuen mecanismes per resoldre els dèficits de treballadors a curt termini.

La immensa majoria de les persones migrants arriben per via aèria. Les arribades per mar, per la costa sud d'Espanya, són molt més perilloses i per tant estan més presents als mitjans de comunicació, però en nombres absoluts són poques respecte a la resta d'arribades. A Barcelona hi arriben moltes més persones de Veneçuela, Colòmbia, Pakistan i Xina que no pas del nord d'Àfrica.

D'altra banda, ens trobem davant del repte de la gestió dels sol·licitants d'asil. El règim d'asil és diferent al d'estrangeria i és una competència exclusiva de l'Estat. L'Estat espanyol, com a signant de la Convenció de Ginebra sobre Refugiats (1951), està obligat a oferir asil a qui ho sol·liciti i estudiar la seva petició de refugi. A l'Estat espanyol, les polítiques d'acollida a refugiats es gestionen ara, amb més de cent mil sol·licitants en 2019, de la mateixa manera centralitzada que quan arribaven a Espanya quatre mil refugiats a l'any. Es tracta d'un sistema molt rígid i centralitzat per part de l'Estat que no compta amb les administracions locals i que crea greus disfuncions en l'àmbit local.

Com s'explicava anteriorment, avui dia és quasi impossible immigrar legalment des del país d'origen a Espanya i altres països d'Europa per treballar —una excepció és l'arribada per reagrupació familiar o per determinades professions d'alta qualificació. La realitat actual condemna a l'economia informal durant un mínim de tres anys les persones en situació irregular. Els principals sectors econòmics en què les persones en situació irregular s'ocupen són el treball de la llar, cures de persones, construcció, agricultura i restauració.

Un dels mites més repetits sobre com frenar la immigració a Europa és que la solució seria afavorir la cooperació internacional i el desenvolupament dels països emissors, especialment d'Àfrica.¹ El desenvolupament de països molt subdesenvolupats com, per exemple, Mali, Burkina Faso o Guinea Bissau podria provocar més migració cap a Europa. Actualment no

emigren o migren poques persones perquè no poden, no tenen els recursos econòmics per fer-ho. La idea d'afavorir el desenvolupament a través de la cooperació per tal que els africans es quedin als seus països no funciona en països extremadament pobres. A més a més, els països nord-africans que han estat durant molts anys països emissors i països de trànsit d'immigrants, degut a importants canvis sociodemogràfics (la taxa de fecunditat ha caigut dràsticament en els darrers vint anys) passaran a ser països de destinació de migració del mateix continent i d'altres indrets del món, tal com, per exemple, passa en un altre cantó del Mediterrani: Turquia.

QUINS SÓN ELS PRINCIPALS FACTORS QUE EXPLIQUEN ELS MOVIMENTS MIGRATORIS?

En primer lloc, com s'ha assenyalat anteriorment, és el mercat de treball i la taxa d'atur. Quan la taxa d'atur baixa a Barcelona i se situa per sota del 10%, automàticament creix l'arribada de persones. El mercat de treball es tensiona en determinats perfils poc qualificats i es produeix un efecte crida de mà d'obra que se satisfà amb persones estrangeres. Si existeix demanda del mercat de treball, hi haurà immigració. Si baixa la taxa d'atur, augmenten les arribades. I on es generen més oportunitats econòmiques i la taxa d'atur sol ser inferior? A les grans zones metropolitanes i grans ciutats.

També cal tenir en compte que el mercat de treball no és únic: hi ha molts mercats de treball paral·lels, per qualificacions, per sectors econòmics, per zones geogràfiques. Es pot donar la paradoxa de l'existència d'una taxa d'atur alta en general i, al mateix temps, donar-se la necessitat d'haver de portar treballadors estrangers per a un determinat sector especialitzat per al qual no hi hagi treballadors disponibles.

El segon factor és l'existència de conflictes polítics i crisis econòmiques a països d'origen; per exemple una guerra a Síria o Iraq, o conflictes a Argèlia, Tunísia, Veneçuela, Colòmbia, Hondures o Ucraïna, o bé la desestabilització política o econòmica a Veneçuela que va tenir com a resultat l'arribada de desenes de milers de persones d'aquest país a Catalunya. La dolarització de l'economia equatoriana l'any 2000 decretada pel president Jamil Mahud va empobrir les classes mitjanes a Equador i va provocar que, de cop i volta, els carrers de les ciutats de Barcelona i Catalunya s'omplissin de moltes persones d'aquest origen cercant feina.

Un tercer factor que explica les migracions és l'existència de xarxes migrants prèvies assentades en el territori, és a dir, comunitats d'acollida originàries dels mateixos països emissors amb problemes polítics o econòmics. Les xarxes comunitàries actuen com a comunitat d'acollida de familiars, amics i coneguts en un primer moment d'arribada.

1. Michel A. CLEMENCE, *Does development reduce migrations?*, Washington D. C., Center for Global Development, 2014.

Un quart factor és la demografia de la societat d'acollida, en concret l'envelliment de la població combinat amb l'estructura productiva. Per exemple, en el cas de Barcelona i Catalunya, un dels sectors més dinàmics és el turístic, que ocupa moltíssima població; tanmateix, es tracta de feines poc qualificades, amb salaris baixos. Aquest sector pot tenir dificultats a l'hora de trobar un nombre suficient de treballadors dins del propi país a mesura que les noves generacions de joves, menys nombroses i amb formació molt més alta que les precedents, s'incorporin al mercat de treball i, alhora, les generacions nascudes a finals dels anys cinquanta i principis dels seixanta —generacions molt nombroses— es jubilin.

Finalment, en cap estudi científic sobre migracions no hi ha constatació que els migrants arribin a Europa per beneficiar-se directament del sistema de l'estat de benestar i dels seus subsidis. Aquesta és una fal·làcia que no té cap base.

PROPOSTES

A continuació, es relacionen un conjunt de propostes per ajudar a millorar la gestió dels fluxos migratoris i reduir-ne els impactes negatius i poder gaudir millor dels impactes positius.

Una primera proposta és establir vies segures per migrar o fugir en cas de guerres. Europa no pot permetre que el Mediterrani esdevingui un cementiri. En casos flagrants com els de la guerra de Síria o Iraq, on Europa també ha estat corresponsable de la situació, s'haurien d'haver organitzat vies segures de sortida per a les persones desplaçades pel conflicte.

La segona proposta és establir un marc que eviti la situació d'irregularitat. Actualment, l'única solució que legalment s'ofereix a la situació d'irregularitat és el retorn voluntari i/o l'expulsió al país d'origen. Aquesta solució no és realista ni creïble. La majoria de les persones acaben no essent expulsades o retornades, sinó que, després d'anys d'irregularitat i de viure als marges de la societat, aconsegueixen trobar mecanismes de regularització, encara que a un cost personal molt alt. Una possibilitat és establir lleis d'estrangeria més flexibles amb mecanismes d'anada i tornada. Per exemple, entre Espanya i Marroc s'haurien de poder trobar fórmules més flexibles d'anada i retorn al país d'origen. Endurant el control de la fortalesa Europa no s'evita que arribin persones, però s'augmenta el risc i el preu a pagar per arribar, que moltes vegades és la pròpia vida.

La tercera proposta és invertir en polítiques d'acollida i integració molt més del que es fa en l'actualitat. Per exemple, una part dels ingents fons comunitaris utilitzats per al retorn voluntari i el control de fronteres es podrien dedicar a integració i, sobretot, s'hauria de garantir que els fons arribin a les administra-

cions locals, que són les que més els necessiten. Actualment es produeix una gran paradoxa a Europa. La Unió Europea reconeix que els processos d'integració es realitzen en l'àmbit local, però en molts països europeus els fons per a la integració no arriben a aquest àmbit. L'Estat espanyol n'és un exemple. Les polítiques d'acollida són un conjunt d'accions que faciliten als immigrants l'accés als serveis públics (educació, salut, cultura, esports, etc.) des del primer moment de l'arribada amb l'objectiu d'evitar la segregació. Es tracta d'una inversió de futur per evitar l'exclusió social i assegurar una millor convivència.

La quarta proposta és l'establiment de mecanismes de governança multinivell entre les diferents administracions, en què es determinin les prioritats i la cogestió dels afers. Actualment, aquest diàleg entre administracions no existeix o existeix poc. Cada administració, especialment l'Estat, és molt gelosa de les seves competències. Però l'única manera d'afrontar amb èxit els reptes migratoris és fer-ho a partir de la col·laboració i no pas des de la confrontació.

La cinquena proposta és una crida als partits polítics per tal que canviïn el seu discurs. La immigració és el gran tema al voltant del qual la dreta extrema vol que pivoti el debat polític. No cal tenir por a parlar-ne. Sovint trobem polítics que tenen por de parlar d'immigració per no haver d'enfrontar-se als arguments excloents de l'extrema dreta. Si s'evita parlar del tema, els problemes no s'esvaeixen. Si no es fa un discurs proactiu, l'extrema dreta construirà un relat catastrofista en què culparà l'immigrant de tots els mals de la societat. Actualment, les societats europees afronten nombrosos reptes socials, per exemple, com resoldre la crisi de l'estat del benestar, la crisi fiscal (les empreses no paguen impostos), la crisi en la provisió de béns públics (salut, educació, etc.), la crisi del petit comerç que desertitza la vida als carrers de les ciutats, la crisi de vells sectors industrials per la irrupció de noves formes productives, l'explotació laboral i el socavament del poder dels sindicats per poder garantir condicions de treball dignes a les classes populars, la irrupció de la robotització que amenaça milions de llocs de treball arreu, etc. La gran habilitat de la dreta extrema ha estat ser capaç de relacionar tots aquests problemes i crisis amb la immigració i aconseguir que la classe treballadora sospiti del veí treballador d'origen divers com a causant dels seus problemes.

La sisena proposta té a veure amb els missatges polítics i la utilització del llenguatge en el discurs públic. El llenguatge importa molt, la dreta extrema ha aconseguit imposar el seu i, per tant, els seus marcs mentals, que, ingènument, la resta de partits —des dels conservadors clàssics fins als partits d'esquerra, passant pels liberals— acaben assumint, fins i tot quan els critiquen. Un exemple paradigmàtic és la proposta de nom que la Unió Europea va presentar a la comissió

per tal d'englobar tota la política que s'encarrega dels afers migratoris. El nom que van proposar va ser el de *Vicepresidència de defensa de l'estil de vida europeu*. Aquest és el llenguatge de la dreta extrema, assumit per la mateixa comissió. Incloure la paraula *defensa* vol dir que l'estil de vida està amenaçat. Posar la paraula *immigració* al costat de *defensa* és donar a entendre que la immigració amenaça l'estil de vida. Parlar de *l'estil de vida europeu* implica que existeix un estil de vida europeu; però, quin és aquest estil de vida?

El discurs sobre immigració se sol presentar sota una falsa dialèctica d'*ells contra nosaltres*; si s'utilitza aquest tipus de llenguatge, es crea divisió. Calen conceptes i enfocaments inclusius, parlar de veïnes i veïns, independentment de l'origen i el lloc de naixement. El llenguatge de l'extrema dreta necessita constantment generar tensió, por, conflicte i inseguretats: por al dife-

rent, por a la immigració, por d'una suposada invasió, por a un suposat reemplaçament demogràfic, etc. Per això, la resta de polítics han de ser valents i suportar les provocacions constants. Cal centrar el debat polític en altres temes dels quals l'extrema dreta no vol parlar: les desigualtats socials i les seves causes, per exemple. No cal anar a remolc de les mentides i de les notícies falses (*fake news*). Les mentides, intoxicacions i mitges veritats han existit sempre i existiran. És quelcom amb què cal conviure i, en l'àmbit migratori, és especialment fàcil generar falsos rumors. Per tot això, el que cal és construir un marc de valors i un discurs positiu amb un llenguatge inclusiu, democràtic, que contingui els valors de la igualtat, l'equitat, la no-discriminació, l'acceptació de la diversitat, i així construir una societat cohesionada de dalt a baix.